

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kuruluşunda Mardin

Osmanlı Devletinin yıkılışının iç nedenleri?

Osmanlı Devleti'nin gerilemesine ve daha sonrada çöküşüne sebep olarak gösterilen nedenlerin başında mülki idarenin ve ordu teşkilatının bozulması, ilmiye sınıfının yetersiz kalması, adliye mekanizmasının çöküşü ve ekonomik yapının bozulması gelmektedir.

Mülki İdarenin Bozulması: Osmanlı Devleti, eski Türk hâkimiyet anlayışına göre, veraset usulüyle tahta geçen hükümdarlarca yönetilmekteydi. Devletin başında Osmanlı hanedanına mensup bir hükümdar bulunurdu. Hanedan üyelerinden kimin hükümdar olacağı ile ilgili kesin çizgilerle belirlenmiş bir kural yoktu. Hükümdarın ölümünden sonra hanedan üyelerinin her biri gücü ve nüfusu varsa, sonucuna katlanmak şartıyla taht üzerinde hak iddia edebilir ve mücadelesinde başarılı olması halinde iktidarı ele geçirirdi.

Daha sonra 1603 yılında tahta geçen I. Ahmet Döneminde bu usul değiştirilerek yerine hanedanın en büyük erkeğinin tahta geçirilmesini öngören, Ekberiyet sistemi getirildi. Bu sistem taht kavgalarını ve dolayısıyla kardeşkanı dökülerek devletin iç bunalıma itilmesini önlemiştir. Ancak iktidarı elde etmede sadece yaşın ölçü olması, şahsi yeteneklere bakılmayışı, yetersiz hanedan üyelerinin de devletin başına geçmesine yol açmıştır.

Ordu Teşkilâtının Bozulması: Osmanlı ordusu başlangıçta yaya ve müsellemlerden (atlı) oluşan, savaş zamanlarında toplanan bir uç beyliği ordusu niteliğindeydi. Devletin kurulmasından sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak ordu da yeniden teşkilâtlandırılmıştır. Devlet tam anlamıyla kurulduğunda, Osmanlı Kara Ordusu Yeniçeri Ocağı (Kapıkulu) ve Tımarlı Sipahiler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

İlmiye Teşkilatının Yetersiz Kalışı: Osmanlı ilmiye Teşkilatı XV.

ve XVI. yüzyıllarda çağdaşlarına göre oldukça ileri bir seviyedeydi. Fatih döneminde Osmanlı Medreseleri, gerek eğitim kadrosu, gerekse program bakımından çok zengindi. Yükselme devirlerinin devlet adamlarını ve devlet kadrolarını yetiştiren Osmanlı İlmiye Teşkilatı, XVIII. ve XIX. yüzyıla gelindiğinde çok farklı bir mahiyet almıştır. Zamanın şartlarına göre Avrupa'daki ilmi gelişmeleri takip edemediği gibi pozitif bilimler lüzumsuz ve faydasız görülerek medreselerden çıkarılmış ve sadece dini ilimler verilmeye başlanmıştır.

Adalet Sisteminin Çökmesi: Adalet kurumu, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesinde büyük rol oynamıştır. Osmanlı'nın adalet sistemi ve anlayışı devletin güçlü olduğu dönemlerde, değişik toplumlar arasında büyük ilgi uyandırmıştır. Bu dönemdeki adalet anlayışını, Kınalızade Ali Efendi'nin Ahlak-i Alâi eserinde bulunan sekiz maddelik yöntem en güzel şekilde açıklamıştır. Ancak, 19. yüzyılda adaletin yerini rüşvet, adam kayırma ve menfaat almıştır. Adalet sisteminin çökmesi hukukun üstünlüğü anlayışının yıkılması Osmanlı Devleti'ni hızla çöküntünün eşiğine getirmiş, halkın adalete ve dolayısıyla devlete karşı olan güveni zayıflamıştır.

Ekonominin Bozulması: Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren izlediği çok başarılı ekonomik politikalar sonucunda halkın refah düzeyini artırmayı başarmıştı. Osmanlı toplumu bir refah toplumu haline gelmişti. Buna rağmen aynı zamanda kanaat toplumu olan ve zaruri ihtiyaçlarından fazlasını hayır hizmetlerine harcayan Osmanlı toplumu her türlü ihtiyaca cevap veren vakıfları desteklemiş, bu sayede toplumda muhtaç insan bırakılmamıştı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olduğu dönemlerde sahip olduğu bu güçlü ekonomisinin zaman içerisinde zayıfladığı görülmektedir.

Ekonomik alanda çöküşün başlıca sebepleri şunlardır: Başlangıçta Fransa'ya daha sonra diğer Avrupa devletlerine verilen kapitülasyon denilen ticari imtiyazların Osmanlı Devleti aleyhinde gelişme göstermesi. Batıdaki sanayii inkılabının Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilememesi, sanayii ürünlerinin yerli Osmanlı el sanatlarını ezmesi ve eritmesi Kaybedilen savaşlar sonucunda ganimet elde edilemediği gibi ödenmek zorunda kalınan tazminatlar ve artan askeri giderler. Dışarıdan alınan dış borçların ödenememesi sonucunda

kurulan düyünü Umumiye Teşkilatı'nın olumsuz etkileri.

Ekonomiyi yönlendirecek insan unsurunun yetiştirilmemesi

Sömürgecilik hareketinin sonucunda İspanyolların güney Amerika'dan getirdikleri altınlar yüzünden Avrupa'yı sarsan enflasyonun Osmanlı devletini olumsuz etkilemesi. Dirlik sisteminin bozulması yüzünden tarım faaliyetlerinin aksaması ve devletin vergi kaybına uğraması

Coğrafi keşifler sonucu dünya ticaret yollarının değişmesi ve Osmanlı Devleti'nin daha önce elinde tuttuğu ticari avantajları kaybetmesi.¹

Osmanlı devletinin jeopolitik konumu: Osmanlı devletinin merkez noktasını günümüz Türkiye'si oluşturmakta idi. Bu coğrafi mıntıka tarih boyunca gerek ekonomi değeri, gerekse jeopolitik konum dolayısıyla sömürgecilerin cazibe merkezidir.

Şark Meselesi: Şark meselesi batılılar için 1071de Malazgirt zaferiyle başlar.

1. Balkanlardan Osmanlı hâkimiyetindeki Hristiyanları kurtarmak
2. Bu gerçekleşmezse Hristiyanlar için reformlar istemek.
3. Türkleri balkanlardan atmak.
4. Osmanlı Devletinin Asya topraklarında yaşayan Hristiyanlara reformlar yaptırmak, muhtariyetler verdirmek mümkünse onların istikballerine kavuşmasını sağlamak. Rusya , İngiltere, Fransa , İtalya ABD misyonerleri.

5-RUSYA: 1689/1723 Yılları arasında hüküm süren çar Petro 'nun Rusya'ya milli bir politika olarak boğazlar ve ak denize inmek siyaseti

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluşu

Cumhuriyetin İlânı: Mustafa Kemal Paşa, 1921 Anayasası'nın ilk maddelerinde yer alan "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ve "Millî iradeyi millet namına temsil eden tek yetkili organ Türkiye Büyük

¹ www.osmanlidevleti.gen.tr/osmanli-devletinin-yikilisinin

Millet Meclisi'dir " ifadelerini daima "Cumhuriyet" şekliyle yorumlamıştır.

Gerçekten de 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile kurulmuş olan siyasî rejim geniş anlamı ile Cumhuriyet'ten başka bir şey değildi. Ancak Cumhuriyet resmen ilân edilmemiş ve devlet başsız bir şekilde kurulmuştur.

26 Ekim 1923'de ortaya çıkan bir hükûmet buhranı sonucu Başvekil Fethi Bey istifasını vermişti. 28 Ekim akşamı Çankaya'da yeni hükûmet teşekkülü ile ilgili çalışmalar sırasında Cumhuriyetin ilanı kararlaştırıldı. Toplantı sonrasında Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ile birlikte 1921 anayasasının bazı maddelerini değiştiren değişiklikleri tespit ettiler.

29 Ekim 1923 günü konu önce Halk fırkası grubunun öğleden sonraki oturumunda gündeme geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın bir gün önce tespit ettiği değişiklikler uzun görüşmelerden sonra kabul edildi. Kanun teklifi, Kanun-i Esasi encümeni tarafından usulen incelenerek meclise sunuldu.

TBMM 29 Ekim 1923 tarihinde 364 sayılı kararla Cumhuriyeti ilân etti. Cumhuriyetin ilânı ile 1921 Anayasası'nın 1,2,4,10,11 ve 12. maddeleri şu şekilde değiştirilmiştir.

Birinci maddeye "Türkiye Devleti'nin şekl-i hükûmeti Cumhuriyettir" cümlesi eklenmiştir.

İkinci madde; "Türkiye Devletinin dini İslâm, resmî lisanı Türkçedir" şekliyle tespit edilmiştir. Bu madde 1921 Anayasası'nda mevcut olmayıp ana yasamıza ilk defa girmiştir.

Dördüncü madde; Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükûmetin ayrıldığı idare konularında Bakanlar Kurulu vasıtasıyla yönetir.

Onuncu madde; Türkiye Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi yeni Cumhurbaşkanının seçilmesine kadar devam eder. Görev süresi biten Cumhurbaşkanı yeniden seçilebilir.

On birinci madde; Türkiye Cumhurbaşkanı devletin başkanıdır. Bu sıfatla gerekli gördükçe Meclis'e ve Bakanlar Kurulu'na

başkanlık eder.

On ikinci madde; Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından ve meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar, Başbakan tarafından ve yine Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra Cumhurbaşkanı tarafından hepsi birden Meclis'in onayına sunulur. Meclis toplantı hâlinde değil ise, onaylama Meclis'in toplantısına bırakılır. Yapılan bu önemli değişikliklerden sonra aynı gün Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılarak, Mustafa Kemal Paşa yeni Türk Devletinin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. 30 Ekim 1923'te ise Malatya Mebusu İsmet Paşa, M. Kemal Paşa tarafından Başbakan olarak atanmış ve yeni kabine teşekkül ettirilmiştir.

Halifeliğin Kaldırılması: İslâm'da din ve devlet işleri birbirinden ayrılmaz parçalardır. İslâm Devleti'nin başı hem ülkesinde dini koruyan bir "imam" hem de sınırların güvenliğini sağlayan bir "Devlet başkanı" dır. Cismanî ve ruhanî olmak üzere her iki otoriteyi (iktidarı) uhdesinde toplamıştır. Hristiyanlık'ta olduğu gibi "kilise-devlet" ayırımı yoktur. İşte İslâm tarihinde "dinî" ve "dünyevî" görevleri bünyesine toplayan devlet başkanlarına "halife" denmektedir.

Saltanatın kaldırılmasından sonra Hilâfet muhafaza edilmiş, Abdülmecit Efendi halife olarak TBMM tarafından seçilmişti. Halife Abdülmecit Efendi seçilirken kendine sadece "dini reis" olarak yetkiler verilmişti.

Lozan sonrasında halifelik konusunda gerek Meclis'te, gerekse kamuoyunda tartışmalar yoğunlaştı. Basının önemli bir bölümü Hilâfet'in korunmasını savunmuştu. Meclis'te Halk Fırkası mebusları tarafından Halifenin yetkisini aştığı iddialarının ortaya atılmasına karşılık, aynı görüşte olmayan mebuslar da vardı. Ortaya çıkan bu görüşlerden ilki; Mustafa Kemal Paşa'nın savunduğu gibi Hilâfet'in yabancı güçlerce kullanılabileceği endişesinden hareketle artık zararlı bir niteliğe sahip olduğu şeklindedir. İkinci tavır ise asıl halifeliğin kaldırılmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında İslâm ülkeleriyle aralarındaki bağları keserek, devletin dış itibarını zedeleyebileceği mahiyetindedir.

Mustafa Kemal Paşa, Şubat 1924'te İzmir'de iken Hilafetin

kaldırılması kararını almıştır. İsmet Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Fevzi Paşa ile birlikte aldığı Hilafetin, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ile Şer'îye ve Evkaf Vekâletlerinin kaldırılma kararını daha sonra 1 Mart 1924'te meclisi açış nutkunda dile getirecektir.

Hilafetin kaldırılma meselesi önce 2 Mart 1924'te Halk Fırkasın da görüşülerek kabul edildi. 3 Martta toplanan Meclis Genel kuruluna ise üç ayrı kanun teklifi sunuldu;

Urfa mebusu Şeyh Saffet Efendi'yle 53 arkadaşının Hilâfetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının Türkiye dışına çıkarılmasıyla ilgili kanun teklifi.

Siirt Mebusu Halil Hulki Efendi ve 50 arkadaşının Şer'îye ve Evkaf vekâletiyle Erkan-ı Harbiye Vekâleti'nin kaldırılmasıyla ilgili kanun teklifi.

Manisa Mebusu Vasıf Bey ve 50 arkadaşının eğitim ve öğretimin birleştirilmesiyle ilgili kanun teklifi.
Bu kanunlarda yapılan görüşme ve tartışmalar beş saat kadar sürdü. Saat 18:45'te TBMM söz konusu tasarıları 429,430 ve 431 sayı ile kanunlaştırdı.

Buna göre "Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ile Erkan-ı Harbiye Vekâleti kaldırılmış, eğitim öğretim Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak birleştirilmiştir.

Hilâfet'in tamamen kaldırılmasıyla ilgili karar kanunlaştıktan sonra İstanbul Valisi tarafından Abdülmecit Efendi'ye tebliğ edilmiş ve yurt dışına çıkması sağlanmıştır.

Aslında halifeliğin kaldırılmasının siyasî gayeden çok daha önemli kültürel ve tarihî manası vardır. On dokuzuncu yüzyılın başlarından beri sürüp gelen yenilikçi-lâik grubun, dinci-muhafazakârlara karşı zaferini ifade etmiştir.

Hilâfetin kaldırılması yurt dışında büyük tepkilere yol açmıştır. Batı dünyası bu olayı şaşkınlıkla karşılayarak hayranlıklarını ifade etmişler, İslâm dünyası ise olumsuz tepkilerini dile getirmiştir.

Anayasa Hareketleri: 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren artık resmî bir hüviyet kazanan millî teşkilât gayelerini daha açık bir biçimde ortaya koymaya başlamıştır. Mustafa Kemal'in 19 Mart 1920 tarihinde askerî ve mülkî erkâna gönderdiği seçim talimatında, Meclis'in 23 Nisan 1920 tarihinde açılmasına karar verilmiş, 22 Nisan 1923 tarihli telgraf ile de söz konusu tarihten itibaren mülkî ve askerî makamların ve bütün milletin müracaat edeceği makamın "Meclis" olacağı duyurulmuştur.

23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan BMM, yeni Türk devletinin ilk siyasî organı olarak faaliyete geçmişti. Aynı gün ilk oturumda en yaşlı üye sıfatıyla Şerif Bey, yaptığı konuşmada, "Türk milletinin yabancı köleliğine karşı çıkarak, geleceğini tayin etme hakkına sahip olduğuna ve bağımsızlık yolunda direnmek azminde olduklarını " açıkladı.

Açılışından hemen sonra çalışmalarına başlayan Büyük Millet Meclisinin aldığı 1 numaralı kararla İstanbul Meclis-i Mebusan'ından gelen milletvekillerinin kendi çatısı altında toplanmaları kararlaştırılmış, bununla birlikte kendi kuruluşunu da düzenlenmiştir.

24 Nisan 'da Mustafa Kemal Paşa söz alarak geniş bir konuşma yapmış ve hükûmetin kuruluşu ile ilgili temel ilkeleri açıklamıştır. Bu ilkeler meclis tarafından kabul edilerek aynı günkü beşinci oturumda yapılan oylamada 110 rey alarak Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın hükûmet kurulmasının lüzumuna işaret eden teklifi 25 Nisan 1920 tarihinde kabul edildi ve "Kuvve-i İcraiye'nin" teşkiline karar verildi. Aynı gün yapılan görüşmelerde ayrıca Başkanlık Divanı seçimleri de tamamlandı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'e hükûmetin kurulması ile ilgili olarak verdiği teklifte, hükûmetin yapısına ilişkin ilkeler özetle şu şekilde belirtilmiştir:

1-Hükûmet kurmak zorunludur.

2-Geçici olarak bir padişah kaymakamı (vekili) ortaya çıkarmak uygun değildir.

3-İrade-i millîye 'in vatanın kaderine hâkim olmasının kabul edilmesi zorunludur.

4-TBMM'nin üstünde güç yoktur.

5-Meclis, yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır.

Mustafa Kemal'in bu tekliflerinden de anlaşılacağı gibi dönemin zarureti gereği, "Meclis Hükûmeti" sisteminin uygun bulunduğu, ayrıca kuvvetler birliği prensibinin benimsenmesi lüzumu telkin edilmektedir.

23,24 ve 25 Nisan günü alınan kararların Millî Hâkimiyet ilkesine dayanan bir meclisi ve hükûmeti oluşturması bakımından anayasa niteliği taşıdığı söylenebilir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de kabul edilen anayasa niteliğindeki teklifi 13 Eylül 1920'de TBMM'ye verilerek, 18 Eylülde mecliste alınan ve siyasî, sosyal, askerî ve idarî yönden düzenlemeleri öngören program, 20 Ocak 1921 tarihli anayasanın hazırlanmasına temel teşkil etmiştir. 20 Ocak 1921 tarihli TBMM'de 85 sayı ile kabul edilen anayasa, 23 madde ve bir de ayrı maddeden meydana gelmektedir. Bazı önemli maddeleri şunlardır:

"Madde1:Hâkimiyet bilâ kayd-u şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.

Madde 2:İcra kudreti ve teşrii salâhiyeti milletin yegâne ve hakikî mümessili olan BMM'de tecelli ve temerküz eder.

Madde 3:Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükûmeti Büyük Millet Meclisi Hükûmeti unvanını taşır".

Görüldüğü gibi kabul edilen bu maddelerle ayrı bir "Türkiye Devleti'nin varlığından bahsedilmektedir. Osmanlı Devleti'nin yok olmasıyla yeni bir devletin kuruluşunu, hukukî yönden belgelemiştir.

Yeni anayasa aynı zamanda Millî Hâkimiyet'i esas alan ve vatanın kaderine Millî Hâkimiyetin temsilcisi olarak Büyük Millet Meclisinin 'nin el koymasını mümkün kılan bir siyasî ve hukukî vesikadır.

1921 Anayasası Millî Mücadele'nin olağanüstü şartları içinde hazırlanmış geçici bir anayasadır. Meclis'in ve Millî Hükûmetin durum ve yetkisini, şekil ve niteliğini tespit ve ifade eden ilk kanundur.

1921 Anayasası'nda kuvvetler birliği sistemi hâkimdir.

Türkiye'de bütün kuvvet ve yetkilerin kaynağı millettir. Millî iradeyi millet namına temsil eden tek yetkili organ, Büyük Millet Meclisidir. Meclis yasama ve yürütme yetkilerine sahiptir.

Kuvvetler birliğine dayanan Meclis Hükûmeti sistemi 1921 Anayasası ile ilk defa Türkiye'ye girmektedir. Reissiz bir Cumhuriyet kuran bu anayasa ile millî irade Meclis tarafından temsil ve yürütülmekte, böylece kuvvetler birliği esası, millî kuvvetlerin şuurlu bir merkezde toplanmasını ve tek bir iradeye bağlanmasını da zorunlu kılmaktadır.

20 Ocak 1921 tarihli Anayasa'da yapılan en önemli değişiklik 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilânı ile olmuş, devlet şekli bu ilanla Cumhuriyet olarak değiştirilmiştir.

1921 tarihli anayasanın kabul edilmesinden sonra siyasî alanda önemli inkılâplar gerçekleştirilmiştir. Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış, Ekim 1923'de Cumhuriyet ilân edilmiş ve Mart 1924'te ise halifelik kaldırılmıştır; ayrıca eğitim-öğretim alanında birtakım yenilik hareketleri ile Türk milleti siyasî, sosyal ve kültürel alanında hızlı bir değişim içine girmiştir.

Bu hızlı değişimde toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni bir anayasanın hazırlanmasını 1924 tarihinde 491 sayı ile Teşkilât-ı Esasiye Kanunu olarak TBMM'de kabul edilmiştir.

Toplam 105 maddeden oluşan 1924 Anayasası'nın önemli maddeleri şunlardır:

- 1-Türkiye Devleti bir cumhuriyet'tir.
- 2-Türkiye Devleti'nin dini İslâm dinidir. Resmî dili Türkçedir. Başkenti Ankara şehridir.
- 3-Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir.
- 4-TBMM milletin tek ve gerçek temsilcisi olup millet adına hâkimiyet hakkını kullanır.
- 5-Yasama yetkisi ve yürütme gücü Büyük Millet Meclisinde toplanır.
- 6-Meclis yasama yetkisini kendi kullanır.
- 7-Meclis yürütme yetkisini kendince seçilmiş Cumhurbaşkanı ve onun atayacağı bir Bakanlar Kurulu eliyle kullanır. Meclis, hükûmeti her vakit denetleyebilir ve yürütebilir.

Yargı hakkı, millet adına, usulü ve kanununa göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

Yeni Türk Devleti'nin ikinci anayasası olan 1924 Anayasası 1921 Anayasası'nın dayandığı temel ilkelerden esinlenmiş, millî hâkimiyet, tek meclis ve kuvvetler birliği, meclisin üstünlüğü prensipleri geliştirilerek kabul edilmiştir.

1924 Anayasası, 1921 Anayasası'ndan yumuşak bir kuvvetler ayırımına yer vermekle, parlâmenter rejime geçişte bir adım daha ileri gitmiştir. Millî Hâkimiyet ve meclisin üstünlüğü sistemini geliştirmekle, anayasa alanını daha geniş ve yaygın bir şekilde düzenlemekte, kamu özgürlüklerine geniş bir şekilde yer vermektedir.

1924 Anayasası beş kez değişikliğe uğramıştır. Nisan 1928, Aralık 1931, Aralık 1934, Şubat 1937 ve Kasım 1937 tarihinde yapılan değişikliklerle devletin dini İslâm'dır ibaresi kaldırılmış, seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkarılmış, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiş, Cumhuriyet Halk Partisi programındaki altı ilke anayasa ilkeleri olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik, İnkılapçılık – Devrimcilik

Cumhuriyetin Siyasi Kazanımları:

Cumhuriyet yönetimi Milli devlet anlayışı ile, Doğal Haklar Kuramına dayanan evrensel bir yönetim anlayışına geçmiştir. Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet, Fransız Devrimi'nden etkilenmiştir. Atatürk bu etkilenmeyi belirtirken;“Fransız İhtilâli bütün dünyaya özgürlük düşüncesini aşılamıştır ve bu düşüncenin günümüzde de temeli ve kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri insanlık ilerlemiştir.

Türk demokrasisi Fransa İhtilâlinin açtığı yolu izlemiş, ancak kendisine özgü niteliklerle gelişmiştir. Zira her ulus devrimini toplumsal çevrenin baskılarına ve gereksinimlerine ve koşullarına göre ve bu ihtilal ve devrimin yapıldığı zamana göre yapar”² diyerek, Türk Devrimi'nin kendine özgü yanları olduğunu vurgulamıştır. Zira Fransız Devriminden sonra, Sanayi Devrimleri, sosyalizm, ulusçuluk, solidarizm (solidarizm, sosyalizm ve liberalizm ve de katıksız

² M. Kemal Atatürk, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: III, (1918-1937),

bilimsellik ve dini dogmatiklik arasında yer alan bir orta yoldur.) gibi yeni akımlar yaşanmaya başlanmıştı. Atatürk, kendilerinin bu akımlardan da yararlandıklarını vurgulayarak şöyle demektedir;“Cumhuriyet, son yüzyıllarda büyük uygar ulusların hesapsız ıstırap ve kandan sonra vardıkları en sağlam devlet şeklidir. Cumhuriyet, son dört yüz senelik yönetimler içinde insanlığın çırpına çırpına bulduğu son çaredir. Cumhuriyet, baştanbaşa iç ve dış düşmanlar elinde tutsak kalmış Türk vatanını kurtarmış ve ulusun yaşam, bağımsızlık ve namusunu sağlamış denenmiş bir halk yönetimidir...”³ Atatürk, “Demokrasi bireyseldir, siyasaldır, düşünseldir, eşitlikçidir” diyerek, “Demokrasinin tam ve en açık hükümet şeklinin (de) Cumhuriyet”⁴ olduğunu ifade etmiştir. Atatürk’e göre; “Demokrasi yükselen bir denizi andırmaktadır. XX. Yüzyıl, birçok zorba hükümdarların bu denizde boğulduğunu göstermiştir. Demokrasi ilkesi, egemenliği kullanan araç ne olursa olsun, esas olarak ulusun egemenliğine sahip olmasını ve kalmasını gerektirir”⁵. “Bizim anlayışımıza göre siyasi güç, ulusal istenç ve egemenlik, ulusun birlik halinde ortak kimliğine aittir, birdir, bölünemez ve vazgeçilemez(dir)...”⁶

Atatürk, ilhamlarımızı “gökten ve gaptan değil, doğrudan doğruya yaşamdan almış bulunuyoruz” diyerek, “Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Ulusu ve bir de uluslar tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır “diyerek, CHP programı ile bütün Türk Ulusunun hizmetinde olduklarını vurgulamıştır⁷.

Cumhuriyet kadınlara, erkeklerle eşit siyasi haklar sağlamıştır ki, bu yenilik de Türk tarihinde bir ilktir. Atatürk’e göre;“Bir toplum,

³ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 39.

⁴ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 29-31

⁵ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 8

⁶ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 8

⁷ M. Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**,...,s.423.

bir ulus, erkek ve kadın denilen iki tür insandan meydana gelir. Kabil midir ki, bir toplumun bir parçasını ilerletelim, diğerine hoşgörü gösterelim de toplumun hepsi yükselme onuruna erişebilsin? Olasımıdır ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça, öteki bölümü göklere yükselebilsin? Kuşku yok yükselme adımları, dediğim gibi, iki türün beraberce, arkadaşça ilerleme ve yenilik alanında birlikte yol almalarına bağlıdır.

Böyle olursa devrim başarılı olur(du)”⁸.

Yine Atatürk’e göre;“Bir toplum aynı amaca bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse, ilerlemesine bilimsel açıdan olanak ve ihtimal yoktur...(yolumuz)

Büyük Türk kadını bilimsel, ahlakî, sosyal, ekonomik yaşamda erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur”⁹ diyerek, kendilerinden çok yararlandığı yazar Tefik Fikret’in şu sözünü anımsatmaktadır:

“Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer(insan)”¹⁰.

Cumhuriyet daha önceki siyasi değişimlerden(meşrutiyetten) bütünüyle farklı bir anlayış getirmiştir. Atatürk, Cumhuriyet ile Meşrutiyet arasındaki farkları şöyle açıklamaktadır:

“Birincisi (İkinci Meşrutiyet), ulusun doğal olarak aradığı havayı teneffüs ettiğini zannettiren bir harekettir. Fakat ikincisi (Türk Devrimi), Ulusun özgürlük ve egemenliğini eylemsel olarak ve maddeten belirleyen ve ilan eden bir devrimdir ve şüphe yok bütün dünyada dikkate alınmaya değer bir yeniliktir.¹⁰ Temmuz devrimi zorba bir hükümdar ile ulus arasında en nihayet bazı kısıtlama ve koşullarla denge arayan bir zihniyeti uygulamaya yönelikti. Hâlbuki son devrim, meşrutiyet yönetimini bile ulusun özgürlük ve

⁸ Atatürk Kültür Merkezi Yayını, **Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri**, Ankara, 1990,s. 95.

⁹ Enver Ziya Karal, **Atatürk’ten Düşünceler...**, ss.58-59.

¹⁰ M. Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I...**,s.242.

bağımsızlığı için yeterli görmez ve egemenliği kayıtsız koşulsuz ulusun kendi elinde tutan temel bir ilkeye dayanır. Bu ilkenin uygulanma şekli, hiç bir zaman eski şekiller ile karşılaştırılamaz”¹¹.

Atatürk yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte artık siyasi rejimin bütünüyle değiştiğine de işaret ederek; “Efendiler, artık bizim hükümetimiz bir zorba hükümet değildir. Bir mutlak hükümet veya meşruti bir hükümet de değildir. Bizim hükümetimiz Fransa veya Amerika Cumhuriyetlerine de benzemez. Bizim hükümetimiz bir halk hükümetidir. Tam bir Meclis (Şûra) hükümetidir. Yeni Türkiye devletinde saltanat ulustadır”¹² şeklinde bir yorumda bulunmaktadır.

Yine Atatürk’e göre; “Cumhuriyet, milletvekillerinden oluşan meclisi ve sınırlı bir zaman için seçilen devlet başkanıyla, ulusal egemenliği korumanın en iyi güvencesidir. Cumhuriyette, Meclis, Cumhurbaşkanı ve hükümet, halkın özgürlüğünü, güvenliğini ve rahatını düşünmek ve sağlamaya çalışmaktan başka bir şey yapamazlar”¹³.

Meşrutiyette egemenlik, Padişah ile halk arasında paylaşılmaktaydı. Cumhuriyette “egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur” şeklinde bir anlayış benimsenmiştir. Atatürk, bu durumu, “egemenliğin bir zerresini; sıfatı, ismi ne olursa olsun, hiçbir makama vermemek, verdirmemek”¹⁴ şeklinde açıklamıştır. Atatürk bu konudaki görüşlerini belirtirken; “Bütün dünya bilmelidir ki, artık bu devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır, o da ulusal egemenliktir. Yeni Türkiye’nin ruhsal yapısı ulusal egemenliktir. Kayıtsız şartsız ulusal egemenliktir”¹⁵. Diyerek, devlet biçiminin bütünüyle değiştiğini anımsatmak istemiştir.

Atatürk ulusal egemenliğin önemini belirtirken de ayrıca şu

¹¹ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III*,...,s.74.

¹² A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 97

¹³ A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 32

¹⁴ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II*,...,s.84.

¹⁵ Ahmet Mumcu, *Atatürk’e Göre Millî Egemenlik*, TBMM Kültür, sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1986, s. 24.

önemli vurguyu yapmaktadır:“Efendiler, toplumda en yüksek özgürlüğün, en yüce eşitliğin ve adaletin sağlanması ve korunması ancak ve ancak tam ve kesin anlamıyla ulusal egemenliğin kurulmuş olmasıyla süreklilik kazanabilir. Bundan dolayı, özgürlüğün de, eşitliğin de, adaletin de dayanak noktası ulusal egemenliktir”¹⁶

Atatürk, “Bir ulusta erdemin, onurun, namusun ve insanlığın oluşabilmesi ve kalıcı olması(nı) mutlak o ulusun özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasıyla olanaklı görmektedir”¹⁷ ki, bütün bunların da Cumhuriyet yönetimiyle sağlanabileceğini öngörmüştür. Atatürk;“Cumhuriyet nedir ve Sultanlıktan farkı nedir?” diye sorduktan sonra bu soruyu yine kendisi şöyle yanıtlamıştır: “Cumhuriyet, yüksek erdeme dayanan bir yönetimdir. Cumhuriyet yönetimi erdemli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayandığı için, korkak, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir”¹⁸.

Atatürk, halka karşı namuslu olunması gerektiğine de değinerek, “o zamana kadar yapılan en büyük yanlışlardan birinin özellikle girişimcilerimizin, aydınlarımızın ve bilginlerimizin en büyük günahı namuslu olamamalarıdır...”diyerek,

“Ulusun karşısında namuslu olmak, namuslu hareket etmek gereklidir. Ulusu aldatmayacağız! Ulusa sürekli ve sürekli olarak gerçeği söyleyeceğiz. Belki yanlış yaparız. Gerçek sanırız. Fakat ulus onu düzeltsin! Kendimizi kimsenin üstünde görmeye hakkımız yoktur efendiler! Bundan dolayı, yalan önlemlere yönelseydim ben bunun adına Halk Fırkası demezdim”¹⁹ diyerek, halka karşı dürüst olunmasını önerir.

Cumhuriyet, Ulusal Kurtuluş Savaşı ile kazanılan zaferin“bir ürünü” olup;“Türkiye Cumhuriyeti bir evrimle değil, bir devrim ile” kurulmuştur. Atatürk de bunu belirtirken “Cumhuriyet bedava kazanılmış değildir. Bunu kazanmak için bol miktarda kan döktük. Her tarafta kırmızı kan akıttık. Gerektiğinde kurumlarımızı savunmak için

¹⁶ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I*...,s.326.

¹⁷ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III*...,s.74.

¹⁸ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, II*.,s. 231

¹⁹ Arı İnan, *a.g.e.*,ss.121-122.

gerekeni yapmaya hazırız”²⁰ diyerek, bu konudaki kararlılığını ifade etmiştir.

Cumhuriyet bireysel özgürlük anlayışını getirmiştir. Atatürk bu anlayışı;”Cumhuriyet serbest düşünceden yanadır. Samimi ve meşru olmak şartıyla her düşünceye saygı duyarız. Her inanç bizce saygıdeğerdir. Yalnız karşıtlarımızın insafli olması gerekir”²¹ diyerek;”Memleket işlerinde, kişilikleriyle, eylemleriyle engel olmak durumuna düşenlere karşı zaman zaman sınırlayıcı olduğumuz doğrudur. Ulusu gerçek kurtuluş yolunda yürümekten alıkoymaya çalışmak isteyenlere katı ve amansız olmak eğilimindeyiz. Toplumsal düzenimizi bilerek veya bilmeyerek, bozan kişilere izin veremeyiz. Bunlar doğrudur. Bizden bu konularda sessizlik ve tarafsızlık isteyenleri tatmin edemiyorsak, bunun nedeni, ülke ve ulus çıkarını her şeyin üstünde gördüğümüzüzdendir”²² şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Zira Cumhuriyet ile birlikte bir devrim yapılmaktaydı. M. Duverger’in de vurguladığı gibi, ”Her gerçek sosyal dönüşüm, eski yönetim anlayışının dayandığı temelleri ortadan kaldırmak için, belli bir süre otoriter bir tutum izlemek zorundaydı”²³. Aksi takdirde devrimin amacına ulaşabilmesi söz konusu olamazdı. Bu nedenle, o dönemde karşı devrimci hareketlere izin verilmemiştir.

Cumhuriyetin hedefi çağdaş uygarlıktı. Atatürk bu konudaki görüşlerini belirtirken, ”Memleket kesinlikle çağdaş, uygar ve yenilikçi olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün özverilerimizin sonuçları buna bağlıdır. Türkiye, ya yeni düşüncelerle donanmış, namuslu bir yönetim olacaktır veyahut olamayacaktır”²⁴ diyerek, amaca ulaşılmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

²⁰ A.g.e.,s.94.

²¹ A.g.e.,s.94.

²² M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları V*, Ankara, 1972, ss.201-211.

²³ M. Duverger, a.g.e,s.363.

²⁴ A.g.e.,s.95.

Atatürk Türk Devriminin amacını belirtirken de;“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve şekilleriyle uygar bir toplum durumuna getirmektir. Devrimlerimizin temel ilkesi budur. Bu gerçeği kabul edemeyen zihniyetleri darmadağın etmek zorunludur”²⁵ diyerek, en doğru yolun uygarlık yolu olduğunu söylemiştir.

Cumhuriyetin kuruluşu demokratik ortamın oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Tek parti yönetimi, o dönemde Batıda var olan totaliter yönetimleri (Almanya, İtalya, İspanya, Sovyet Rusya vb.) örnek almayarak, çok partili sitemin oluşumuna olanak sağlamış, ancak yapılan her iki deneme de Türk Devrimi’nin tehlikeye girmesi nedeniyle, başarılı olamamıştır.

Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger genellikle tek partili yönetimlerin totaliter olduğunu belirterek, ancak bazı tek partilerin “gerek felsefeleri, gerek yapıları bakımından gerçek anlamda totaliter” olmadıklarını savunarak;“Bunun en iyi örneğini,1923’ten 1946’ya kadar Türkiye’deki tek parti olarak faaliyet göstermiş bulunan Cumhuriyet Halk Partisi sağlamaktadır. Bu partinin başta gelen özelliği, demokratik ideolojisindedir. Bu ideoloji, hiçbir zaman, faşist ya da komünist kardeşleri gibi, bir tarikat ya da Kilise niteliği taşımamıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türk anayasasının tümünün “ulusal egemenlik ilkesine dayandığını “ belirtmiş ve “Faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite savunusunun yerini, Kemalist Türkiye’de demokrasi savunusu almıştır; bu da “halkçı ya da sosyal diye nitelendirilen yeni bir demokrasi değil, geleneksel siyasal demokrasidir...”²⁶ şeklinde, bir yorumda bulunmuştur.

Atatürk, Türkiye’de çok partili bir Demokratik Cumhuriyet kurulmasını öngörmüştür. O’na göre;“Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk. O on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe

²⁵ A.g.e., ss.224-225.

²⁶ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, (Çeviren: Ergun Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s.

uygulamaya koymalıdır”²⁷ . Atatürk bu sözleriyle, Türkiye’de bir an önce çok partili düzenin kurulmasını ve demokrasinin öteki gereklerinin de yerine getirilmesini öğütlemiştir.

Cumhuriyet “Sınıfsız, ayrıcalıksız, kaynaşmış bir toplumuz” sloganıyla hareket ederek, Partinin adını Halk Fırkası koyarak, Halkevlerini, Halk Odalarını, Köy Eğitim Okullarını, Köy Enstitülerini, Ulus Okullarını açarak, toplumcu anlayışını ortaya koymuştur. Halkçılık İlkesi ile sınıf ayrıcalıkları reddedilmiş, siyasal ve hukuksal eşitlik sağlanmıştır. Daha da ötesi Atatürk, Halkçı, sosyal bir Cumhuriyet öngörmüştür. Atatürk, monarşi ve meşrutiyet dönemlerinde yalnızca asker ve vergi konusu gündeme geldiğinde anımsanan ve nüfusun % 80’ini oluşturan köylü kesimini öne çıkarmış, bu toplumun “Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi olduğunu” savunarak, şunları söylemiştir;“ Efendiler! Diyebilirim ki, bugünkü felâket ve sefaletin biricik sebebi bu gerçeğin aymazı bulunmuş olmamızdır. Gerçekten; yedi yüzyıldan beri dünyanın dört bucağına göndererek, kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüzyıldan beri emeklerini ellerinden alıp boşuna harcadığımız ve buna karşılık daima aşağıladığımız ve bağışlarına karşı nankörlük, küstahlık, zorbalıkla uşak durumuna indirmek istediğimiz bu gerçek sahibin huzurunda bu gün utanç ve saygıyla gerçek yerimizi alalım”²⁸ .

Bu düşüncenin bir sonucu olarak yoksul köylüyü ezen Aşar Vergisi 1925’te kaldırılmış, küçük ölçekli de olsa bir toprak dağıtımı yapılmış, Ziraat Bankası köylüye uygun koşullarla kredi verir duruma getirilmiş, Reji Örgütü devletçe satın alınarak tütün üreticisi özgürlüğüne kavuşturulmuş, Köycülük politikaları ile bu kesimin hakları korunmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Halkçılık ilkesini vazgeçilmez bir ilke olarak uygulamaya çalışmış, Atatürk; Halkçılık ile Demokrasi kavramlarını aynı anlamda kullanmıştır. Halkçılık, “hiçbir bireye, hiçbir sınıfa, hiçbir gruba ayrıcalık tanımayan, yasalar önünde kesin bir eşitlik kabul eden” bir anlayış olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin

²⁷ A. Afetinan , **T.C. Rejimi ve Türk Devrimi...**,s. 159.

²⁸ M. Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**,...s. 240.

programında yer almıştır.

Cumhuriyet halk ile aydınlar arasındaki uçurumun giderilmesi için de büyük çaba göstermiştir. Atatürk, 20 Mart 1923 tarihinde Konya Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada bu duruma işaret ederek, "Aydınlarımızın halka telkin edeceği ülkülerin halkın ruh ve vicdanından alınması" gerektiğini savunarak, bizde böyle olmadığını belirtmiş; "Kendi tarihimizi, geleneklerimizi, kendi niteliklerimizi ve gereksinimlerimizi almalıyız. Aydınlarımız belki bütün dünyayı, bütün öteki ulusları tanır, ancak kendimizi bilmeyiz." diyerek, "Bu ulusa gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü biliminden, keşiflerinden, ilerlemelerinden yararlanalım, ancak unutmayalım ki, gerçek temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız" diyerek, "aydınların halk ile kaynaşmaları"²⁹ gerektiğini savunmuştur.

Cumhuriyet "Kul" anlayışından "Yurttaş", "Ümmet" anlayışından "Ulus" anlayışına geçişi sağlamıştır. Zira siyasal haklara sahip olmayan bireyler "Yurttaş" sayılamazlar. Yurttaşlık ise bir toplumda en azından seçme- seçilme hakkının var olmasıyla olasıdır. Atatürk bu durumu,

"Hanımlar, Beyler: açıkça kabul edelim ki, üç buçuk yıl öncesine kadar cemaat (topluluk) halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi yönetiyorlardı. Dünya bizi temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk yıldır bütünüyle ulus olarak yaşıyoruz"³⁰ diyerek, yeni oluşuma işaret etmiştir.

Cumhuriyet anti-emperyalist bir savaşım sonunda kurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında çoğunluğu Müslüman olan Doğu'daki pek çok sömürge toplumlara da örnek olmuştur. Atatürk, savaş yıllarında "Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Doğu uluslarının da uyanışlarını öyle görüyorum. Bağımsızlık ve özgürlüğüne kavuşacak olan çok kardeş ulus vardır"³¹ diyerek, bu ulusların başarılı olacaklarını haber vermiş ve;

"Biz hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güvence altında bulundurabilmek için genel kurulumuzca, ulusal kurulumuzca bizi yok

²⁹ M. Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, ...,ss.144-145.

³⁰ M. Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, s. 49.

³¹ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*,..., ss. 17-18.

etmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı ulusal kurulumuzca savaşmayı uygun gören bir mesleği izleyen insanlarız”³² diyerek, emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşıklarını vurgulamıştır.

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk, çağdaşlaşmanın yöntemini gösterirken de; “Dünyada her şey için, uygarlık için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak aymazlıktır, bilmezliktir, sapkınlıktır”³³ demişti. Doğu toplumlarının düşünsel hareket noktası “inanıyorum o halde varım” olmasına karşın, batı toplumlarının hareket noktası “düşünüyorum, o halde varım” şeklinde idi. Cumhuriyet bunlardan ikincisini topluma yerleştirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet, Halifeliği kaldırarak, Türk toplumuna Lâik yönetim anlayışını getirmiş, ilk defa bir Doğu toplumunda Cumhuriyet yönetiminin başarılı olabileceğini kanıtlamıştır. Böyle bir düzenin getirdiği yeni anlayışla, yüzyıllardan beri devam eden din ve mezhep çatışmalarına son verilmiş, din, mezhep ve etnik temele dayanmayan yeni bir yurttaş kimliğini yaratmıştır. Atatürk’ün de vurguladığı gibi; “Ulusun, varlığını sürdürebilmek için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri gelen şekil ve niteliğini değiştirmiş, yani ulus, dini ve mezhebi bağlantı yerine, Türk ulusçuluğu bağıyla bireylerini toplamıştır...”³⁴.

Atatürk, Anadolu’da yüzyıllarca süren din- devlet ayrılığı tartışmalarına son vererek, bütünüyle laik bir Cumhuriyet kurmayı amaçlamıştı. Atatürk; “İnsanlıkta din duygu ve bilgisi, her türlü boş inanlardan sıyrılarak, gerçek bilim ve teknik ışığıyla arınıp olgunlaşınca kadar, din oyunu oyuncularına her yerde rastlanacağını”³⁵ belirterek, toplumu bu konuda uyarmayı göz ardı etmemiştir. Ancak Atatürk dinsel inançlara da karşı olmamış; “Dinin bir siyaset aracı olarak kullanılmasını engellemek... Kutsal ve tanrısal

³² M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I*,...s.196.

³³ M. Kemal Atatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II*,...s.202.

³⁴ *A.g.e.*,s.249.

³⁵ M. Kemal Atatürk, *Nutuk (Söylev) Cilt: II, ...*, s.943.

inançlarımızı ve vicdanî değerlerimizi, karanlık ve kararsız olan her türlü çıkar ve ihtiraslara görünüş sahnesi olan siyasetten ve siyasetin bütün bölümlerinden bir an evvel ve kesin şekilde kurtarmak, ulusun dünyevî ve öteki dünyadaki mutluluğunun emrettiği bir zorunluluktur. Ancak bu şekilde İslâm dininin yüceliği belirir”³⁶ diyerek, İslâm dininin siyasi bir araç olarak kullanılmasına izin verilememesi gerektiği konusunda Türk Ulusunu uyarmıştır.

Cumhuriyet, “yurtta barış, dünyada barış” anlayışını savunarak, bölgesel anlaşma ve savunma paktlarının kurulmasına öncülük etmiş bu yöntemle, önce yurtta barışın sağlanmasını, sonra da dünyada barışın sağlanmasını öngörmüştür. Bu amaçla 1934 yılında Balkan Paktı, 1937’de de Sad’abad Paktı kurulmuştur.

Bir toplumda Cumhuriyetin varlığı, demokrasinin de var olmasını zorunlu kılmaz. Ancak ideal olan Cumhuriyet ile Demokrasinin birlikte uygulanmasıdır. Böyle bir yönetim anlayışı, o toplumda ulusal egemenlik uygulamasını pekiştirir, güçlendirir. Batı toplumlarının bir bölümünde günümüzde bile geleneksel monarşinin devam etmesine karşın, hükümet biçimleri demokrasidir (İngiltere, İspanya, Hollanda, Belçika vb.). Günümüzde adı Cumhuriyet olan ancak demokrasi ile yönetilmeyen de birçok devlet vardır (Demokratik Kenya Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti vb.). Bu nedenle cumhuriyetin varlığı, ulusal egemenliğin gerçek anlamda uygulandığı anlamına gelmez.

Gerçek anlamda Cumhuriyet ve Demokrasilerin uygulandığı yönetim biçimlerinde;“Hiç kimse kendi kendisini seçemez, kimse, kendisine hükmetme iktidarını veremez ve bundan dolayı kimse kendisinde şartsız ve sınırsız iktidar kuramaz. Demokrasi ile karşıtı arasındaki fark, demokraside iktidarın, dağınık, sınırlı, kontrol altında ve sırayla kullanılmasına karşılık, otokraside iktidarın dağınık, kontrolsüz, belirsiz ve sınırsız olması gerçeğinde yatar. Demokrasi

³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: II, Cilt: VII, 1 Mart 1924, s.7.

olmayan şey, tek kelime ile otokrasidir”³⁷. Günümüzde her türlü totaliter ve otoriter rejimlerin demokratik yönetim anlayışı ile uzlaşmaları söz konusu değildir. Bir bilim adamımızın deyimiyle;“Halkın halk adına ve halk tarafından yönetimi olan demokrasi; parlamento, hükümet, yargı organları yanı sıra partiler, demokratik örgütler, kurumlar, sendikalar, meslek kuruluşları, çeşitli alanda kamuya yararlı örgütlere de sistemi içinde yer verir. Söz, düşünce ve örgütlenme özgürlükleri, bu kuruluşlar ve basın yayın organları ile demokratik anlamda kullanılabilirler. Bu gibi örgütlenmelerin ve özgür basının olmadığı yerde demokrasiden söz edilemez”³⁸.

Atatürk’e göre; “Demokrasi esas olarak siyasi anlamdadır, düşünseldir, bireyseldir ve eşitlikçidir”³⁹.

Atatürk’e göre;” Bugünkü hükümetimiz, devlet örgütümüz doğrudan doğruya milletin kendi kendine ve kendiliğinden yaptığı bir devlet ve hükümdür ki, onun adı Cumhuriyettir. Artık hükümet ile ulus arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükümet ulus ve ulus hükümdür”⁴⁰.

Türkiye’de 1923–1938 yılları arasında uygulanan tek partili yönetim anlayışı totaliter değil, ancak otoriter bir nitelik taşımaktadır. Zira bu dönemde Türk Devrimi’nin gerçekleştirildiği düşünülecek olursa; Devrimin, demokrasi ile birlikte yürütülmesi söz konusu olamazdı. Türkiye’de uygulanan otoriter Cumhuriyet yönetimi, çoğulcu sisteme kapılarını kapatmamış, tam tersine potansiyel demokrasinin oluşturulabilmesi için gerekli ortamı hazırlamıştır. Örneğin: Anayasada çok partili rejimin kurulabilmesine yer verilmiş, kadınlara siyasal haklar tanınmış, karşıt partilerin kurulmasına çalışılmıştır. Ancak güçler ayrılığına yer verilmemesi, çok partili rejimin süreklilik kazanamamış olması, kısa süreliğine de olsa Tahrir-i Sükûn Yasasının uygulanması, İstiklal Mahkemeleri’nin yürürlükte olması vb. nedenlerle, bu dönemde demokrasinin bütün kurumlarıyla

³⁷ Giovanni Sartori, **Demokrasi Kuramı**, (Çeviren: Deniz Baykal), Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara, 1978, s. 100.

³⁸ Anıl Çeçen, **a.g.e.**, s.47.

³⁹ A. Afetinan, **Medeni Bilgiler**,... s.31.

⁴⁰ M. Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**,...s.241.

uygulandığı da savunulamaz.

Atatürk, Cumhuriyetin korunması ve içselleştirilmesi konusunda öğretmenlere de önemli görev ve sorumluluklar düştüğünü belirtmiş, öğretmenler için “Ulusları kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir”⁴¹ diyerek, şunları söylemiştir: “Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister... Yeni Türkiye’nin birkaç yıla sığdırdığı askeri, siyasi, idari, devrimler, sizin, sayın öğretmenler, sizin toplumsal ve düşünsel devrimdeki başarınızla onaylanacaktır. Hiçbir zaman hatırınızdan çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden ‘fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür’ nesiller ister”⁴² diyerek, onları uyarmayı göz ardı etmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti bir diktatörlük olmamış ve Atatürk de diktatör gibi hareket etmemiştir. Atatürk, “Biz keyfi hareket etmeyiz, zorba asla değiliz. Yaşamımız bütün çalışmalarımız ülke işlerinde keyfi, zorbaca hareket edenlere karşı savaşla geçmiştir”⁴³ diyerek; “Ben diktatör değilim. Benim gücüm olduğunu söylüyorlar; evet bu doğrudur. Benim isteyip de yapamayacağım bir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve acımasızca hareket etmesini bilmem. Bence diktatör başkalarına boyun eğdirendir. Ben kalpleri kırarak değil, kazanarak yönetmek isterim”⁴⁴ diyerek, kendisine yöneltilen diktatörlük iddiaları reddetmiştir.

Atatürk, İtalya eski Dışişleri Bakanı Comte Carlo Sforza ile son görüşmesinde ona, “Benim otoritemin tek bir amacı vardır: Bu da Türkiye’de yeni bir diktatörlüğe engel olmaktır”⁴⁵ demişti. Atatürk ile bir görüşme yapan İngiliz Gazeteci olan Grace Ellison da Atatürk için şunları anlatmaktadır; “Şimdi istediği an kendisini diktatör ilan edebileceği halde, halkın temsilcilerinden sorumluluğu çalmıyor; ‘Meclis diyor, ‘bir adamdan ibaret değildir; ben sadece onun başkanıyım.’”⁴⁶

Cumhuriyet uzun yıllardan beri savaş yenilgilerinden (1977-78

⁴¹ Atatürk Kültür Merkezi , **Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri**,...,s.100.

⁴² M. Kemal Atatürk, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II**, ...s.178.

⁴³ Enver Ziya Karal, **Atatürk’ten Düşünceler**...,s.158.

⁴⁴ **A.g.e.**,s.140.

⁴⁵ Selahattin Çiller (Derleyen), **Atatürk için Diyorlar Ki**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1978, s.182.

⁴⁶ **A.g.e.**,s. 182.

Osmanlı-Rus, 1912 Trablusgarp, 1913 Balkan, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşları gibi) bıkmış usanmış olan ve aşağılık düşüncesine kapılmış bulunan Türk Ulusuna yeniden bir güven ve ulusal bir kimlik kazandırmıştır. Atatürk'ün "şahısların devleti" olarak adlandırdığı Osmanlı Devleti'nin yerine, bütün dünyanın saygıyla andığı ulusal bir devlet kurulmuştur. Anadolu'yu işgal eden Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos bile, Atatürk'e duyduğu büyük saygı ve hayranlığının bir sonucu olarak, Balkan Paketi'ne giden gelişmeler sırasında, Atatürk'ü 1934 yılında Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermiştir ⁴⁷.

Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruluş yılları Mardin Milletvekilleri ve T.C. Hükümetleri

2.Dönem Mardin Milletvekilleri

TBMM 2. dönem milletvekilleri listesi, 11 Ağustos 1923 - 2 Ağustos 1927 tarihleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmış milletvekillerinin listesidir. Bu dönemdeki tüm milletvekilleri Halk Fırkası 'ndan listelerinde aday gösterilmiştir.⁴⁸ Abdülgani Ensari, Abdürrezzak Şatana, Ali Rıza Erten, Derviş Ural, Mehmet Necip Güven, Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Cumhuriyetin İlanı 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanmış, yeni Türk Devleti'nin bağımsızlığı kabul edilmişti. İkinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasından 2 ay sonra 13 Ekim 1923'de Ankara Türkiye Devleti'nin Hükümet Merkezi oldu.

Türkiye devletinin ilk hükümeti I. İnönü Hükümeti (30.10.1923-06.03.1924): 25 Nisan 1920 ile 27Ekim 1923 tarihleri arasında görev yapan Muvakkat İcra Encümeni ve 5. İcra Vekilleri Heyeti ardından ilan edilen Cumhuriyeti takiben hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye verildi.Artık, mevcut rejimin isminin de bütün açıklığı ile konulması, yeni devletin başkanının seçilmesi gerekiyordu. O güne kadar Devlet Başkanlığı görevi, Türkiye Büyük

⁴⁷ Mustafa Albayrak, "Atatürk ve Nobel Barış Ödülü", *Ata Yol Dergisi*, Atatürk Özel Sayısı, Sayı:7, 1982, İzmir, ss.12-17.

⁴⁸ TBMM_2._dönem_milletvekilleri_listesi.html

Millet Meclisi Başkanı olarak Atatürk tarafından yürütülmüştü. Diğer taraftan bazı yabancı ülkeler de Lozan Antlaşması'nı onay için Türkiye'deki yeni devlet rejiminin daha açık şekilde belirlenmesini istiyorlardı. Bu sıralarda, 27 Ekim 1923'te İcra Vekilleri Heyeti'nin istifası ve Meclis'in güvenini kazanacak bir kabine listesinin oluşturulamaması da bu soruna ivedi bir çözüm gerektirdi. İşte, iç ve dış şartların doğurduğu bu gelişmeler sonucu 29 Ekim 1923 akşamı cumhuriyet ilân edildi. Bu suretle yeni devletin yönetim biçimi bütün açıklığı ile ismini almış oluyordu.

30 Ekim 1923'te yapılan güven oylamasında kullanılan 165 oyun tamamı kabul çıktı. 3 Mart 1924'te Hilafetin ve bu nedenle de Şer'îye ve Evkaf Vekâlet'inin ve ayrıca Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâlet'inin kanunla kaldırılması üzerine yeni bir kabine oluşturulması için İnönü başbakanlıktan çekildi.

II. İnönü Hükümeti (06.03.1924-22.11.1924): Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye verildi. 6 Mart 1924'te yapılan güven oylamasında kullanılan 145 oyun tamamı kabul çıktı. Başbakan İnönü'nün "sağlık nedeniyle" istifası üzerine hükümet sona erdi.

Cumhuriyetin ilânı ile "Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir" kuralı, artık devlet yönetiminde, en belirgin şekliyle yerini alıyor; demokrasiye giden yol daha aydınlık olarak çiziliyordu. Atatürk, cumhuriyeti ilân ederken demokrasinin bütün kurallarının zamanı geldikçe uygulanacağına inanıyordu. Türk milletinin, siyasal haklarını dilediği gibi kullanması, memlekette çoğulcu demokrasinin işlerlik kazanması birinci hedefti.

25 Ekim 1923 günü gelişen bir kabine bunalımı, Büyük Millet Meclisi'nde çalışma güçlüğünü ortaya çıkardı. 28 Ekim 1923 günü akşamına kadar kabine kurulamaması üzerine, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çankaya köşkünde yemek sırasında arkadaşlarına; "Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz" diyerek görüşünü açıkladı. 29 Ekim günü Halk Fırkası Meclis Grubunda, Bakanlar Kurulunun oluşturulması konusunda tartışıldı. Sorun çözölemeyince, Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan düşöncelerini açıklaması istendi. Mustafa Kemal Paşa, bunalımdan çıkış yolunu Anayasanın değıştirilmesi zorunluluğı ile

açıkladı. Cumhuriyetin ilanını hedefleyen tasarımı da grubun bilgisine sundu. Grupta cereyan eden uzun müzakereler sonunda, Cumhuriyetin ilanı kabul edildi. Parti Grubu'ndan sonra, Meclis toplanarak hazırlanan kanun tasarısını aynen kabul etti.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmuş olduğu devletin ulusal bir devleti olduğu ve Türklük Gurur ve Şuurunu esas aldığı görülmektedir.

Belediye Kanunu

Bu kanunun hazırlanmasının hikâyesi 1927 yılında İzmir Belediye Başkanı Şükrü Kaya Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'i ziyaretinde Vilayet Belediye Kanunun artık ihtiyacı karşılayamadığından ve yeni bir yasanın hazırlanması gerektiği hususunu arz eder. Atatürk o tarihte yapılmakta olan Muğla Milletvekili seçiminde Şükrü Kayayı aday gösterir ve Milletvekili olmasını sağlar. Millet Vekili olduktan sonra belediye kanununu hazırlaması için IV İsmet İnönü 1927-1930 yılları arasında İçişleri

Bakanlığı yaptı. Cumhuriyetin belediyeçilik anlayışının 1930 lu yıllarda biçimlendiğini söyleyebiliriz Belediye, Hıfzıssıhha, Belediyeler Bankası, Yapı ve Yollar ve İstimlak kanunları bu yılda çıkarıldı. Bu yasaların etkisi günümüze kadar geldiğini görmekteyiz. Bu yasa bugün yürürlükte olan Belediye Yasalarından medeni ve müşterek ihtiyaçları karşıla kabiliyeti daha etkin ve verimli bir yasa olduğunu bir uygulayıcı olarak söyleyebilirim;“Belediye Kanun Numarası : 1580 Kabul Tarihi : 3/4/1930 Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 14/4/1930 Sayı :1471 Madde 1 - Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir.” Bu kanun ülke yönetiminde halkın bizzat katılımı sağlamış ve kent yaşamının gelişimini sağlamıştır.

Bu dönemde Mardin ve ilçelerinde milli uyanışın ve devlete sahip çıkmanın bir göstergesi devlete uçak armağanını gösterebiliriz.

49

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mardin ve ilçelerinde topyekûn bir kalkınmasın olduğunun bir kanıtı da Derik ilçesindeki aşağıdaki resimde görülmektedir.⁵⁰

⁴⁹ BİR ZAMANLAR MARDİN SAVUR'DAN THK'YE HİBE EDİLEN JUNKERS A-20 TAYYERESİ - 1932
Ercan Baltacı Paylaşımı Fikri Kavak Arşivi

⁵⁰ BİR ZAMANLAR MARDİN SAVUR EŞRAFINDAN KAMİL BEY - 1924 Nuran Demir Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti IV. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMM IV.Dönem 1931 Mardin Milletvekilleri, Abdürrezzak ŞATANA.Ali Rıza ERTEN,İrfan ferit ALPAYA Cumhuriyet Halk Partisi listelerinden aday gösterilmiştir.

Türkiye cumhuriyeti devletinin 6.İsmet İnönü V. Hükümeti (27.09.1930-04.05.1931): Hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından Malatya Milletvekili İsmet İnönü'ye verildi. 316 üyeli TBMM'de 2 Ekim 1930'da yapılan güven oylamasında, 261 oy kullanıldı, 249 kabul, 12 ret çıktı. 1931'de yapılan genel seçimler sonunda hükümet sona erdi.

İkinci Dünya Savaşında, Türkiye'nin uyguladığı strateji.

Cumhuriyetin daha ilk on yılını doldurmadan 18 Eylül 1931Japonya Mançurya'yı işgal etti. Bu durum ikinci dünya savaşının ilk işaretlerinden biridir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk görevinin başındayken 2 Ekim 1935–Mayıs 1936 Faşist İtalya, Etiyopya'yı işgal etti, fethetti ve ele geçirdi. **25Kasım1936** Nazi Almanyası ve Japon İmparatorluğu, Sovyetler Birliği'ne ve uluslararası Komünist harekete karşı Anti Komintern Paktını imzaladı.**7Temmuz1937** Japonya Çin'i işgal ederek Pasifikte II. Dünya Savaşı'nı başlattı.

Bu dönemde 1935-1938 yılları arasında Mardin Valisi FehmiVURAL(ULUSAL dır.

Mardin Belediye Başkanı Dr.Yahya Sümer 1926-1935 yıllarında Belediye Başkanlığı yapmış ve halkın medeni ve müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük hizmetleri olmuş ve aile yapısı ve yaşantısı ile örnek bir insan olmuştur.

⁵¹ facebook.com . Mehmet Selim Parlakoğlu Bir Zamanlar Mardin İL GENEL MECLİS ÜYELERİ 1933-1939 Gürkan Demir Paylaşımı

Mardin Türk Ocakları ve Halk Evleri faaliyetleri

Mardin Halkevi ve Belediye Başkanı Dr.Aziz Uras 1935 yılında Mardin Ulus Sesi Basımevi 28 Şubat 1935 yılında Mardin Halkevi yayınladığı broşür o yıllarda yapılanları anlatması bakımından çok önemlidir.

Mardin Türk Ocağı kapandıktan sonra kurulan Halkevi üç yıllık çalışmada birçok zorluklarla karşılaşmış olmalarına rağmen ancak çok önemli işler başardıklarını;”Ulusal devrimi yükseltme yolunda ve üç yıl gibi kısa bir sürede yokluk içinde varlık gösterdiklerini.

Mardin’deki kültür açıklarını doldurmak yolunda evimizin bölümlerinde çalışan el ele vermiş, özenli arkadaşların öğünecek ve başarılabacak daha bir işleri vardır. Yürüdüğümüz ışıklı yolda bir birini seven, biri birine inanan ve dayanan yurttaşların toplu ve “Ben” lik, Sen “lik demeyerek el birliğiyle çalışması, evimizin yüksek çatısı altında birleşip kaynaşması bizim için en büyük ve kutlu bir amaçtır. “

Her ulus evinde olduğu gibi evimizin de Atatürk devrimlerine bağlı, ulusçu yurttaşları gerçekten kardeşlik duygusu ile bir birine yaklaştıran bir özlük vardır. Evimize gerenler için bu ulusal duyguyu yaymak ve kökleştirmek bir ülküdür.

Kültür alanındaki bu açıkları ancak kadın, erkek bütün ulus kişilerinin birer bilgi ocağı olan ulus evlerinde tolu çalışmalar ile dolduracağız.

Öz dili, güzel erdemleri öğretmek için bütün durddaşa kapıları ardına dek açık bulunan bu bilgi yuvasına toplamak ulusal bir görevdir. Halkevleri Türk birliğinin Kültür Kaynağı olduğu bu broşürde ifade edilmiştir.

Halkevi ve Belediye Başkanı Dr.Aziz URAS açılış günü konuşması.

Türk camiasının öz babası, Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkü ve Türkiye’yi siyasi, iktisadi zincirlerden kurtarmak ve onların fikri, içtimai yükselmeleri için seçilen yolu üzerinde elde meşale ile rehber öncü olmaktadır.

Asıl inkilab diye tarif ettiğimiz ve altı oktan birisi ile remizlenen ülkü işte budur. Milli yükseliştir.

52

“Mardin her fırsatta söylediğim ve yazdığım gibi ispata bile tenezzül etmeyecek kadar açık ve sarîh mazisi; eserleri; belgeleriyle. Osmanlıdan evvel Türk idi; karşımadı başka uruklarla tesalüp etmedi. Ter temiz, Türk kaldı, Bu iş kolay değildi. Bir taraftan mülki taksimat bakımından Bağdada ”da ekonomi münasebetler bakımından Suriye’ye bağlı ve Suriye çölünün aşiretlerine Pazar yeri idi. Bağdadan gelen hakim, mutasarrıf, Kadı, Suriye’den gelen tüccar, çölden gelen bedevi, Türk kültürüne derinden derine etki etmiştir. Mardin hep Türkçe konuşurdu. Zaman geldi Bağdat valisi Mardin’deki hakim ve kadılardan aldığı şikâyetlerden bıktı. İstanbul saraydan Mardin’de geçer dilin Arapça olmasına ferman çıkardı. Bu şikâyet üçüncü Selim ve dördüncü Murad zamanında tekerrür etti. Tarihin, İktisadın, Siyasetin zorladığı ve yerinden söktüğü Türk dili yerine yarısı Türkçe bir Arapça meydana çıktı ki buna Arapça demek çok müşküldü Fakat daha fazlasını yapmağa imkân bulunamadı. Zamanımıza kadar bu dil kullanılmaya devam etti. 300 küsur senelik mazisi olan bu dili kullanan Mardinlilerin bunu benimsemediklerini Cumhuriyet devrinden sonra hayrete değer bir değişiklik yaparak hemen Türkçeyi bilmeyenlerin sayısı 12 Sene evvel %90 iken bugün Türkçeyi bilmeyenlerin sayısı %10 seviyesine getirmişlerdir. “

⁵² Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

Mardin Halkevi kurulmadan sekiz sene evvel Mardin Türk Ocağı için Mardin Valisi Bay Tevfik Hadi bu iş için çok uğraşmıştı.

Mardin Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Komitesinin çalışmaları.

a) “Tarihi eserleriyle Türklerin yaşadığı ve hala yaşamakta olduğu Mardin’de; Osmanlı İmparatorluğunun dilimize kaşı olan ilgisizliği. Mardin’in Arapçaya karşı olan temayülünü gidermek ve bu yolda esaslı savaş yapmak için karar vermiş olan Dil ve Edebiyat tarih komitesi az zamanda çok işler başarmış olmakla iftihar etmektedir.”

53

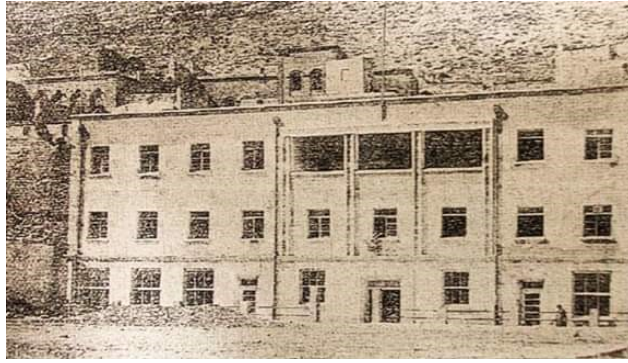
Kütüphane ve Neşriyat Komitesinin en önemli çalışması “Artukoğlularının tefrikasının hazırlanması ve 3095 kitaplı bir kütüphane kurmasıdır.

⁵³ Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

Mardin, Türk Ocağı ve Halkevi Binası.⁵⁴

Halkevi Temsillerini icra etmek için Türk Ocakları tarafından inşaatına başlanan aşağıdaki eseri tamamlayarak halkın hizmetine sunmuştur.

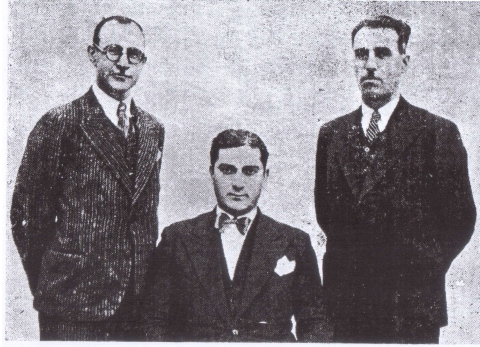

⁵⁴ Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

Mardin Halkevi Temsil komitesi (Kozanoğlu) piyesi ilk sahnelenen piyeslerden biridir. ⁵⁵

Mardin Halkevi Spor komitesi ve 1934 yılında yapmış olduğu faaliyetler. ⁵⁶

Evimizin spor komitesi

⁵⁵ Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

⁵⁶ Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

1934 Senesi Halkevi Spor Faaliyeti

Aylar	Aza Adedi		Yapılan İdmanlar	Alınan Netice		Müsabaka Yeri	Mülâhazat
	Faali	Fabri		Galip	Mağlub		
Mart	23	4	kır koşusu			Halkevinden - Sahaya	
Nisan	29	4	Fotbol Maçı	1		Diyarbakir yolu	Şehir haricinde ve yarın saat uzaklığında bulunan sahada Askeri takimile
Mayıs	33	5	Atlatizim Fot- bol Maçı	2	1	Batarya Atlatizim sahasında D. Bekir sahası	Şehir dahilinde memle- ket gençlerle
Haziran	45	7	Basket bol Maçı Fotbol Maçı	1	1	Batarya sahasında Diyarbakir yolu	Askeri oyuncularile As. Hastaane takimile
Temmuz	47	7	Basket bol ve Atlatizim			Batarya sahasında	Kulup azaları arasında
Agustos	53	7	Fotbol Maçı Atlatizim	1	1	D. Bekir yolu sahası Askeri Takimlarla Batarya sahasın- da	Yeni Cümhuriyet spor sahasının yapılmasına başlamıştır.
Eylül	53	7	Fotbol Maçı	2	3	D. Bekir yolu sahası	Hastane takimile
T. evel	54	9	Atlatizim fot- bol Maçı	1		Batarya sahasında D. Bekir Yolu sahası	Gençler
T. Sani	54	9	Fotbol Maçı	1		Yeni sahada Askeri Takimile	Spor sahası iktisat edimmiş ve Maçlara başlamıştır.
K. evel	56	9	Fotbol Maçı	2	1	Yeni Sahada	O. Mektep spor takimile
K. Sani	63	9	Fotbol Maçı	1		Yeni Sahada	As. muhtelit takımla
	510	77		12	7	Yekûn	

Mardin Halkevi köylüler Komitesi köylüler ve Köyler komitesi
bir yıllık çalışması

KÖYCÜLER KOMİTESİ

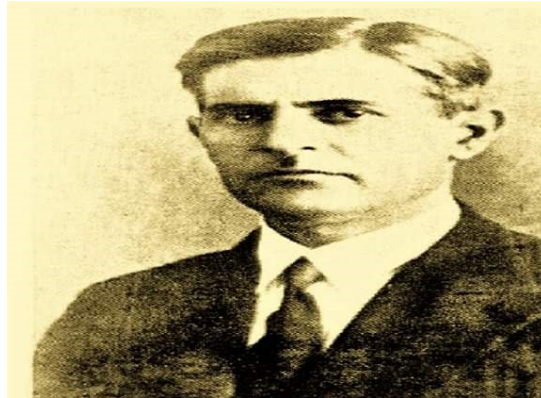

Cümhuriyet Bayramında Halkevini kutulamağa gelen Köylülerin
mümessilleri köycüler komitesiyle birlikte Halkevi kapısında

Köycüler şubesinin bir sene zarfındaki çalışmasını gösteren cetvel

Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Para		Konser	Soyasal	Siyasal	Ziraat Ekonomik	Bayramlara iştirak eden köylü sayısı	
1	0	114	31	20	0	6	0	70	21	11	2	1	3	781	166	403	46	393	0	441	3	814	16				

Mardin Halkevi Güzel Sanatlar Komitesi 1934 yılı faaliyetleri.

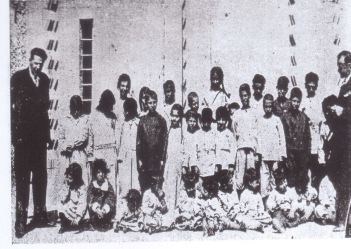
Güzel Sanatlar Komitesi Bando takımı

Mardin Halkevi kimsesiz çocuklara ve Annelerine yardım faaliyetleri.
57

Halkevi Tarafından Canlandırılan Çoek Esirgeme Kurumu (376) çocuğa kışlık elbise vermiştir,

Esirgeme kurumu çocuklara yazlık elbise vermiştir

Halkevi tarafından canlandırılan (Çoek Esirgeme) kurumundan para yardımı gören fakir anneler

Esirgeme kurumu her gün 50 fakir çocuğa yemek vermiştir,

Gazi Mustafa Kemal Atatürk "ün Türk Milletine Vasiyeti Halkevleri tarafından anlatılması birinci öncelik olmuştur. Bu vasiyet;

⁵⁷ Mardin Halkevi Broşürü 28 Şubat 1935 Mardin Ulus Sesi Basımevi

- 1- Türk Milletini yaşatacaksın.
- 2-Milli Egemenliği gözeteceksin.
- 3-Tam Bağımsızlığın bekçisi olacaksın.
- 4-Halkınla kaynaşacaksın.
- 5-Cumhuriyeti koruyacaksın.
- 6-Devletçiliği savunacaksın.
- 7-Devrimci olacaksın.
- 8-Laik olacaksın.
- 9-Bilimi kılavuz bileceksin
- 10-Ahlaklı olacaksın.

Mardin Halkevi öncelikle Peyami Safa'nın özetlediği sözün bu "Bir milleti yok etmek isterseniz, askeri istilaya lüzum yoktur. Ona tarihini unutturmak, dilini bozmak, dininden soğutmak kafidir." Olmaması için çalışmalar yapmıştır.

1923-1938 Yılları arası Mardin sosyal kültürel hayat.

Bu yıllar Mardin için küllerinden doğan şehir olmuştur. Hayatın her noktasında eşit vatandaşlık ve birlikte hoşgörü ile yaşama heyecanının en üs seviyeye ulaştığı ve öze dönüşte en büyük adımların atıldığı yıllar olmuştur.

Bir sivil toplum kuruluşu olarak gerek Türk Ocakları gerekse Halkevi çalışmaları top yekün kalkınma hamlesine büyük katkı koyduğu yıllar olmuştur. Mardin halkının medeni ve müşterek tüm ihtiyaçlarını karşılayan bu sivil toplum kuruluşları önemli başarılarla imza atmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra baş gösteren isyanlar.

1926 yılında İzmir'de Mustafa Kemal'e yönelik suikast girişimi sonrasında 'muhtariyet' (otonomi) terimi yerel yönetimlere ilişkin hükümlerden çıkarıldı. 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Anlaşması imzalanır imzalanmaz Türkiye içinde Kürtlerin özerkliği konusu rafa kaldırılmış ve Türk hükümetine toprakları üzerinde hükmetme hakkı tanınmıştı. 1923'ten sonra Mustafa Kemal'in Kürt sorununa temel müdahalesi 1925'te gerçekleşti. Bu dönemde Şeyh Said ayaklanması gerçekleşti. Mustafa Kemal daha sert bir müdahalenin gerekli olduğuna karar verdi. Mustafa Kemal 7 Mart 1925 tarihli beyanatında isyanı, bazı önde gelen ve asıl amaçlarını gizlemek için dinî bir maske gibi kullanan kanunen mücrim olan bazı Kürt şahsiyetlere atfetti.

8 Aralık 1925'te Eğitim (Maarif) Bakanı "Kürt, Çerkez, Laz, Kürdistan, Lazistan" gibi ayrılıkçı terimlerin kullanılmasını yasaklayan bir genelge yayınladı. Mustafa Kemal bu yeni düşünce yapısını 1930 yılında manevî kızı Âfet İnan'a dikte ettiği *Yurttaş İçin Medeni Bilgiler* adlı kitapçıkta dile getirdi. Bu konuyla ilgili paragrafta şunlar yazmaktadır:

"Bugünkü Türk milleti siyasî ve içtimaî camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkeslik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır." Aynı yıl Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserin basılmasıyla dünya yüzündeki uygarlıkların hepsinin değilse de pek çoğunun Türk kökenli halklar tarafından kurulduğunu ileri süren Türk Tarih Tezi'ni ortaya koymuş oluyordu."

Özetle, İstiklal Savaşı yıllarında Mustafa Kemal Türkiye'nin Müslüman nüfusunun birden çok etnik unsurlu yapısını özellikle fark etmiş, bu etnik unsurların kardeşçe birliğine de özel bir vurgu yapmıştı.

Nasturi Ayaklanması 1924 (7 Ağustos-26 Eylül 1924) Güneydoğu Anadolu'da süryanilerin bağımsızlık için başlattığı isyan hareketidir.

Raçkotan ve Raman da tedip Harekatı 1925 Siirt'in Beşiri bölgesinde Raman Aşireti, Garzan ve Rackotan Aşiretleri, Silvan ve Kulp'taki Bükran Aşiretleri'nin Devlet'e başkaldırmasıyla başlayan ayaklanma diğer ayrılıkçı ayaklanmalar gibi zorlukla bastırıldı. Bu ayaklanmayı bastırabilmek için isyancı aşiretlere düşman aşiretler kullanılmıştır. Bu da tarihe tedip yani cezalandırma harekatı olarak geçmiştir.

Şeyh Said İsyanı 1925(Şubat - Nisan 1925), Doğu Anadolu'da merkezi yönetime karşı girişilen geniş çaplı ayaklanmadır. Şeyh Said'e bağlı kişilerin Diyarbakır'ın Eğil nahiyesine bağlı Piran köyünde arama yapan bir jandarma müfrezesiyle çatışmaya girmeleri (13 Şubat 1925), kısa sürede genişleyecek yaygın bir ayaklanmanın kıvılcımını oluşturdu. Genç vilayetinin merkez kazası Darahini'yi basarak (16 Şubat) valiyi ve öteki görevlileri esir alan Şeyh Said, halkı İslam dini adına ayaklanmaya çağıran bir bildiriyle hareketi tek bir merkez altında toplamaya çalıştı. Bu bildiride 'din uğruna savaşanların lideri' anlamına gelen mührünü kullandı ve herkesi din uğruna savaşa çağırdı. Şeyh Said ayaklanması uzun süreli bir mücadele sonucu bastırılmıştır. Diyarbakır'daki Şark İstiklal Mahkemesi Şeyh Said ve 47 ayaklanma yöneticisi hakkında da ölüm cezası verdi (28 Haziran). Cezalar, başta Şeyh Said olmak üzere, ertesi gün infaz edildi.

Koçuşığı ayaklanması 1926 Eylül 1926'da başlayıp 30 Kasım 1926 yılında son bulan isyan Ovacık, Hozat, Çemişgezek arasındaki bölgede vergi vermek istemeyen, askerlik ödevini yapmayan, çapulculuk yapan 450 kadar asinin çıkardığı bir isyandır. Şeyh Said isyanından kaçan ve dağlara çıkan bu Koçuşığı aşiretine bağlı bu asiler, dış mihrakların etkisi ile devlet için tehlikeli bir hal almaları üzerine bunlara yönelik bir harekate ihtiyaç duyulmuştur.

1. Ağrı Ayaklanması 1926 16 Mayıs 1926'da Ağrı Dağı ve civarı ile İran topraklarının da dahil olduğu bir coğrafyada meydana gelen **etnik** ayaklanmadır. 16 Mayıs 1926'da Soğanlı, Kızılbaşoğlu, Sori, Cilkanlı, Bilhanlı ve Cinganlı aşiretleri; Ağrı'daki Brosonlu İbrahim ve adamları ile birleşerek ayaklandılar. İran'daki Yusuf Taso ile beraber 1.000 kadar atlinin İran sınırını geçip Brosonlu'nun yardımına gelmesi üzerine ayaklanma büyüdü...

Mutki ayaklanması 1927 Şeyh Sait isyanının bastırılmasından sonra Mutki bölgesinde vergi, askerlik ve silah toplamak üzere Mutki bölgesine gönderilen kuvvetlerden bir tabura bölgede yaşayan aşiretlerin bir araya gelerek saldırması ile 1928 yılının ilkbaharında başlamış ayrılıkçı ayaklanmadır.

İkinci Ağrı Harekâtı 1927

İkinci Ağrı Harekâtı 13 Eylül 1927'de başlatılan hareketle Türkiye ordusu İran sınırına kadar ilerlemiştir. Bu ayaklanma da etnik ayrımcılar tarafından sürdürülen ayrılıkçı bir ayaklanmaydı.

Asi Resul Ayaklanması Olayı 1929 Erüh ilçesi jandarma komutanı teğmen ile Lodi bucak merkezinin Tilmişar köyünden Jilyan Aşireti Reisi Resul'un aralarındaki anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Çıkan anlaşmazlık sonrasında Jilyan aşireti ayaklanmıştır ve bu ayaklanma da ayrılıkçı ayaklanmalardan biri olarak tarihdeki yerini almıştır.

Menemen olayı - ayaklanması 1930 23 Aralık 1930 günü gerçekleşen, Cumhuriyet tarihinin ikinci önemli **irtica** hadisesidir. İzmir'in Menemen ilçesinde, askerliğini yedek subay olarak yapmakta olan öğretmen Mustafa Fehmi Kubilay'ın ve yardımına koşan bekçiler Hasan ve Şevki'nin şeriat isteyen bir grup tarafından öldürülmesiyle başlayan olaylar zinciri. Olayların ardından bölgede sıkıyönetim ilan edilmiş, kurulan Divanı Harp'te failler idam dahil çeşitli cezalarla cezalandırılmışlardır.

Oraman Ayaklanması 1930 1930'da Oramar'daki(Yüksekova'ya bağlı bir köy) aşiretlerin devlet güçlerine saldırması olayı 'Oramar ayaklanması' olarak kayıtlara geçti. Genelkurmay da aynen bu isimle ayrılıkçı isyanlardan biri olarak kayıtlara geçiriyor.

Zeylan İsyanı 1930Ayrılıkçı isyanlardan biridir. Van ile Ağrı arasında gerçekleştirilen bu ayaklanma etnik bölücülük amacıyla Hoybon ve Taşnak **cemiyeti** tarafından planlanarak 2 Haziran 1930 tarihinde başlatılmıştır. Bendimahi Suyu, Tendürek, Murat Başı, Bozdağ, Güngör Dağı ve Erçiş bölgesinin tamamının katıldığı bu

isyan bir tümen ile ancak 18 Eylül 1930 tarihinde bastırılmıştır.

Savur Tenkil Harekâtı 193026 Mayıs-9 Haziran 1930 tarihinde Mardin'de çıkan ayrılıkçı ayaklanmayı bastırmak için düzenlenen ayrılıkçıları uzaklaştırma harekattır.

3. Ağrı ayaklanması 1930İhsan Nuri ve 'Zilan Bey', Hesik aşiret reisi İbrahim Ağa'nın aşiretiyle birlikte İran sınırını aşarak başlattığı yeni bir ayaklanmadır. Ağrı'da çıkan 3. ayaklanma olması sebebiyle 3. Ağrı ayaklanması adını almıştır ve Ağrı'daki son ayaklanmadır. Bu ayaklanma da diğer ayrılıkçı ayaklanmalar gibi güçlükle bastırılmıştır. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra Adana Ağırceza Mahkemesi'nde yapılan yargılamalarda 34 kişi idam cezasına çarptırıldı. 1938'de ise Karaköse olan ilin adı, Ağrı olarak değiştirildi.

Tunceli Tedip Harekatı 1937-1938 Dersim İsyanı olarak da anılan olaylar, şu anki adıyla Tunceli ili'nde 1937 yılında merkezi hükümetle Dersim aşiretleri arasındaki anlaşmazlıklar sonucu çıkan ayaklanmalarda yaşanan olayların genel adıdır. Bu olayların ardından Dersim olan yörenin adı Tunceli olarak değiştirilmiştir.